

Prosaöversikt 2013

Hur ser den finlandssvenska romanens samtid ut? Vad intresserar författarna i det förflutna? Vad pågår i det estetiska laboratoriet? Och: finns här något riktigt bra?

I sista minuten – innan en ny höstsäsong börjar på allvar – kastar vi en blick på prosautgivningen från år 2013. (Michel Ekmans poesiöversikt ingick i Nya Argus 1–2/2014.) Vi håller oss här till klassisk roman- och annan ”fiktionsprosa”, väl medvetna om att intresset för till exempel autofiktion, bekännelser och bloggande i bokform har gjort genregränsen vanskligare att dra.¹

Naturligtvis är ett visst års prosaskörd ett mycket slumpmässigt urval – någon bok råkar utkomma samtidigt som någon annan. Tanken är ändå, här liksom i de tretton tidigare översikterna, att en helhetsbild kan uppenbara trender, gemensamma drag och motsatser som lätt tappas bort när böckerna recenserar en och en, som i dagspressen.

¹ Med är alltså inte Jörn Donners omfattande dokumentsamling *Mammuten*, inte heller essäer och reportage av Anna-Lena Laurén, Maria Antas, Mathias Rosenlund, Robert Åsbacka – för att nämna några intressanta exempel.

Vardagen som realism och komik – några samtida

Trygve Söderling [TS]: Bland årets ”samtidsromaner” har i synnerhet **Annika Luthers** *Lärarrummet* och **Philip Teirs** *Vinterkriget* mycket gemensamt. Bägge intresserar sig för igenkännbara tidsmarkörer, småkomiska vardagsdetaljer, barn-vuxen-relationer, det lite skeva berättarögat. Också intrigbygget liknar, med flera parallella berättelser och dramer, komiska och tragiska, av större och mindre tyngd.

Ovanstående kunde förresten också sägas om **Erik Wahlströms** *Det vackraste på den svarta jorden* – inklusive tonfallet – men till idé och upplägg placerar Wahlström sig längre från vardagen: det är mera av forskarvärld och Da Vinci-koden där. Och i stället för Leonardo har Erik Wahlström valt poeten

Sapfo som historiskt ankare. Genom hennes röst kommer en glimt av det allvar in som man annars kan sakna i den pojkboksaktiga historien.

Hanna Lahdenperä [HL]: Och tyvärr blir vuxenversionen av pojkboksaktighet grabbighet hos Wahlström – en rätt rafflande historia om tvivelaktig mumieimport, vetenskaplig sensation och diverse spioneri försvinner i ett moln av fräcka ordvitsar och distraherande kjoltyg. Är man inte delaktig i romanens humor blir man föremål för den.

Alla tre romanerna använder sig av humor och/eller ironi – ibland fungerar den som ett avstånd mellan författare och gestalter, ibland blinkas det till läsaren för att etablera samförstånd och ibland är det meningen att man ska skratta med.

Yasmin Nyqvist [YN]: *Vinterkriget – en äktenskapsroman* är ju en genial titel, men en vilseledande sådan. Som TS säger handlar det om flera parallella berättelser, en vinter i flera familjemedlemmars liv, där dottern Evas framtidskris, kärleksliv och studier i London i min läsning blir huvudlinjen. Av titeln hade jag väntat mig en äktenskapsroman som med humoristisk-ironisk självdistans skulle dyka djupt ner i samlevnadspsykologi och dramatisk kärlek – detta finns i någon mån men det handlar till slut rätt lite om det äktenskapliga samlivet och mer om en räckta vardagshändelser i en välbärgad, finlandssvensk familjs liv.

TS: Ja, kärleken tas med lätt hand både i *Vinterkriget* och de andra romanerna. Är småvitsig romcom till och med en dominant i dagens finlandssvenska berättande? En skillnad är ändå att Philip Teir håller större distans, eller berättarsaklighet, än de två andra. Den fungerar bra med londondottern Eva. Men när hennes far, sociologen Max, romanens andra huvudperson, dras till Laura – ung, snygg och (för läsaren) gåtfull journalist – tappar jag mot slutet av dramat bort honom. Jag saknar hans tankar, som dittills hört till gestalten. Vad var det som hände egentligen, varför blev det inget *carpe diem*, som allt verkade upplagt för, och vilket var Lauras motiv (om något)? Som hans förra bok visade, novellsamlingen *Akta dig för att färdas allt för fort*, kan Teir avsluta noveller på ett snyggt halvöppet sätt. Men i romanformat kan metoden kännas snopen.

YN: Kan hålla med dig om att kärlekshistorien mellan Max och Laura inte riktigt biter. I skildringen av Evas romanser med den excentriske konstläraren i London och sedan sin blyga medstuderande Ross finns en seriös ton som gör att jag tar dem på allvar. Teirs stil är annars utpräglad blasé och distanserad, som i novellsamlingen. Ärendet är inte att beröra, gestalterna är främst humoristiska karikatyrer som man skrattar åt – professorn med sin medelålderskris och sitt *magnum opus* om Westermarck är ju den största karikatyren av dem alla – och visst, det är roligt och sorgligt att läsa om hans klåperier, dåliga självförtroende och gubbsjuka – men det blir också mer yta än djup, vilket är synd, upplägget lovar mera.

TS: Hos Annika Luther finns några riktigt svarta stråk. Döden, en ung mänskas, är tragisk och mera svårhanterlig än åldringens naturliga, som hos Teir. Men i Luthers *Lärarrummet* blir detta lite udda i förhållande till resten, får inte riktigt den bearbetning jag som läsare behöver, när luckan nu en gång öppnas. Tillsammans med den andra stora tragedin – misstänkliggörandet och utfrysningen av den till en början så populära läraren – blir det två kolsvarta trådar i en mestadels munter väv. Två trådar som vore en egen roman.

Också här har vi alltså en rad historier, och här löper de inte samman i en familj utan på en arbetsplats (folk går, för övrigt, sällan på jobb i nutida litteratur, är det för att författare inte gör det?). Annika Luther använder sig av den mångfacetterade skolmiljön litet som P.C. Jersild gjorde med sjukhuset i *Babels hus*. Det blir flera böcker i en, och liksom i verkligheten skaver de mot varann, krockar, samtidigt som tiden rusar vidare till nästa lektion.

HL: Det är mycket i *Lärarrummet*, både till fördel och förfång. Lärarkollegiets löjliga drag blir sammantaget en slapstickartad helhet, som om uppsåtet varit att skriva en så festlig bok som möjligt – kanske är det därför de mörka stråken inte riktigt får landa. Samtidigt är de enskilda lärarnas löjlighet i allra högsta grad mänsklig och igenkännlig, och mitt i humorn fångar Luther också lärarrummets ständiga tidspress, skenbart effektiva centraliseringslösningar och den plötsligt allestädes närvarande managementjargongen.

Apropå distanserat ironiserande och kärlek beskriven med lätt hand skulle man kunna lägga in **Sara Jungerstens** *Lika delar liv och luft* som motvikt. Där strävar Mira efter att suddas ut sitt gamla jag, Nygårds Mira i kassan på Holms, och ersätta henne med ett väldesignat Odd Molly-liv. Hon anstränger sig så för att vara den perfekta kvinnan med de perfekta kläderna i det perfekta huset – så som det anstår någon med den perfekta mannen – att kraschen är såväl oundviklig och förgörande som förlösande. Som gestalt är Mira ack så svår att stå ut med i all sin oresonlighet, men det är en skickligt framkallad reaktion på hennes svårigheter med att stå ut med sig själv. Jungersten låter Mira se bara det tontigaste

alternativt det ytligaste hos sin omgivning, som en skräckspegel av Mira själv, men befriande nog utan att markera avstånd till sina gestalter.

YN: När Jungerstens debut *Wannabe* om en skådis-aspirerande ung flicka utkom för ett par år sedan hyllades den för sin förmåga att på ett inträngande sätt beskriva hur det känns att leva som på en scen, att ständigt vara medveten om alla de blickar som riktas mot en utifrån. Här gör Jungersten lite samma sak – Mira som karaktär är hyperneurotisk och betraktar konstant sig och sin kropp utifrån. Det är andnedsframkallande att läsa om hur hon försöker putsa bort sig själv utan att lyckas, och ännu mer obehagligt blir det när Miras återgång till livet på landsbygden skildras på samma närgånga sätt: fixeringen vid mammans uttöjda kläder som Mira lånar och trivs i, noppiga sängöverkast i barndomshemmet och kassajobb i snabbköpet får en nästan att önska henne tillbaka till det kliniskt perfekta låtsaslivet. Kraften i dessa beskrivningar, skräckspegeln du talar om, är Jungerstens stora styrka. Romanintrigen i sig följer däremot ett schablonmässigt mönster där sensmoralen blir att man måste resa in i sig själv och bearbeta det förflutna innan man kan vara lycklig i nuet.

HL: Du har helt rätt i att intrigen i sig inte är särskilt intressant även om den är känslomässigt komplicerad, och intrigen är nog en delorsak till att Miras klaustrofobiska inre får sådan effekt. Romanens miljö är däremot ovanlig i sin absoluta vanlighet. Bybutiken som blivit ett snabbköp och ortens enda krog dit alla går vissa dagar på året och somliga varje helg – är den lilla ortens hållpunkter verkligen så sällsynta romanarenor som jag inbillar mig?

YN: Det kan nog hända att du har rätt! Åtminstone i årets utgivning finns en stark förkärlek för urbana miljöer, helst Helsingfors. Så ock i *Asfaltsänglar*. Med "asfaltsänglar" åsyftas kvinnor, ofta av muslimsk härkomst, som blir utsatta för hedersmord. Dessa har fått ge namn åt **Johanna Holmströms** senaste roman. Det är ett allvarligt tema, men det känns symptomatiskt att ordet under läsningens gång ger helt andra associationer – tankarna går i stället till unga, urbana kvinnor som vant rör sig i

staden som om de skulle äga den, som brinner av trots och energi. Kanske är detta också en medveten tvetydighet hos Holmström?

TS: Bra point, för boken beskriver ju framför allt "änglarnas" styrka. Den andra tolkningen, "heders"-mördade kvinnor krossade mot asfalten, är en hotbild (och kanske ett test på om de som talar om boken också har läst den).

YN: Mycket mer än att skildra en tillvaro som kvinna i en patriarkal, förtryckande religiös miljö, är *Asfaltsänglar* en tonårs- och uppväxtskildring om växtvärk och sökande efter den egna identiteten, bland annat då det kommer till tro och sexualitet. Detta sker främst genom den tonåriga pojkflickan Leila, uppväxt i huvudstadsregionen med en nordafrikansk far och en mor som är starkt övertygad muslimsk konvertit, i skuggan och saknaden efter storasyster Samira som ligger i koma på sjukhuset efter att ha blivit utsatt för ett brott som väcker mer frågor än svar. Leila är en flicka med en stark integritet – hon speglar sig i sin omgivning och blir tvungen att förhålla sig både till moderns krav på slöja och ett lämpligt muslimskt beteende på hemmaplan och skolgårdens tygellösa gruppdynamik och hat- och kärleksrelationer, samtidigt som storasystemens och hennes väninna Jasminas öden skrämmer.

Jag tyckte mycket om *Asfaltsänglar*, Holmström är en bra berättare och historien känns inte tendentiös trots att ämnesområdet kan uppfattas som kontroversiellt. Det är kanske för att Holmström sätter människorelationerna och tonårsskildringen i centrum. I periferin svävar sedan de tunga ämnena tvångsäktenskap, hedersmord, rasistiskt våld. Detta upplägg är kanske både romanens styrka och svaghet.

TS: Ja, perspektivet är så konsekvent ungdomarnas eget att det lutar åt "ungdomsroman" snarare än en (vuxen)roman om ungdomar. Samtidigt finns det några alltför föreläsningmässiga passager. Men jag uppskattar energin i den här boken och att Holmström återvänt till den hårda ungdomsrealismen från debuten *Inlåst* (2003), efter experimenten med gotiska vuxensagor och så vidare.

YN: Miljöerna och händelserna i **Christian Brandts** produktion är tidlösa, omöjliga att placera, trots att den senaste romanen heter *Klockan*. Snarare än en organisatorisk tidsmätare går tankarna till Dalís varianter. Brandt fortsätter på det välbekanta surrealistiska spåret: som i tidigare romaner stiger vi rakt in i ett mättat symbollandskap där de världsliga koordinaterna liksom fattas. Liksom i förra årets *Vargen* har vi att göra med en utvald person, denna gång en man som bor med sin bror i ett hus på landet, uppasad av en person som fungerar som någonting mellan betjänt och fångvaktare, kanske sjukskötare på en mentalvårdsanstalt? Mannen är predestinerad för något stort och ger sig ut på en resa, både mentalt och fysiskt, ackompanjerad av klockans eviga tickande. Hallucinationer, drömmar, övertydlig symbolism och mannens övetygelse om att vara utvald av högre makter för tankarna till en psykos, men spelar det egentligen någon roll?

HL: Jagberättaren är först sängbunden, sedan tar han sig till badrummet, utanför dörren, till nya platser, inklusive städerna Evig och Celestion. Detta med den begränsade platsen som öppnar sig i en ny verklighet, liksom drömmarna och upptagenheten med håret, för tankarna till Pirkko Lindbergs *Berenikes hår*. Sedan tar likheterna dock slut, här är symbolerna övermättade och allegorin tung.

Kanhända ”ska” *Klockan* läsas som en psykos och därmed från ett visst tolkande avstånd, men som du tänker jag mig att det spelar mindre roll – jag släppte taget och tog liksom romanen på orden. Därmed inte sagt att man måste köpa jagberättarens ut-sagor om den romaninterna verkligheten, i den mån det går att avgöra vad som är verkligt för vem, men eftersom läsaren inte ges så mycket plats att tänka själv föll det sig naturligt att så att säga gå med i psykosen.

Tiden är på sätt och vis ett motiv också i **Agneta Aras** *Baton Rouge*, men här i form av barndomen som kastar skugga – och ljus – över framtid och förändring. Bengt Hokkanen är en vanlig man som ibland äter lunch med sin kompis Tage. Gamla fru von Fieandt åker upp och ner i hissen och talar med sina grannar. Blossom Wetter kämpar med sitt förflutna, Alf Hilén kämpar med sin doktorsavhandling.

Baton Rouge är ingen intrigroman, utan livshistorier och relationer nystas upp medan gestalterna är sysselsatta med sin vardag. Och det räcker – i princip. Trots att man gärna befinner sig i *Baton Rouge* är det totala intrycket ändå ganska blekt. Pia Ingström misstänkte i sin recension (*HBL* 27.11.2013) att Ara inte riktigt vågat tro på sitt material, och det ligger något i det. Romanen är ojämn och hålls ibland upp av berättartekniska kryckor, men den genomsyras av ett slags lugn även om känslodjupen ofta är hisnande och hisnande beskrivna.

TS: Sant, man trivs ganska bra i *Baton Rouge*, inte för de tunna gestalternas eller intrigens skull utan för de precisa detaljerna och det svaga skimret av vardagspoesi kring dessa ensamma mänskors tomma dagar – hemma, på kontoret, i spårvagnen, i minnet, i drömmen ... Och kanske för att den gamla adelsfrun i hissen ibland stjälar showen med sina orakelmässiga repliker. ”Gustav Mahler var en generös man, han.”

YN: **Zinaida Lindéns** *För många länder sedan* är inte heller en intrigroman, snarast en sorgesång om ensamhet och rotlöshet, sjungen av en diplomatfru som flyttat sig genom livet, oförmögen att på djupet kunna knyta an till de ställen hon tillbringar tid på och de människor hon möter. Stämningarna är mycket starka, Galinas berättarröst är lugn och reflekterande och har samtidigt en hypnotisk effekt, jag vill inte sluta lyssna. Galjas liv har inte alls varit mer olyckligt eller olycksdrabbat än andras, men något verkar ändå alltid fattas, till skillnad från hennes egna föräldrar som till synes levde i stark harmonisk symbios, sig själva nog, oövervinneliga och lyckliga tillsammans. Denna gemenskap och närvaro tycks vara omöjlig för jaget att hitta, det närmaste hon kommer är förhållandet till sina barn, som hennes liv kretsar kring. Men även dessa flyter iväg, hittar egna vägar, identifierar sig med de länder familjen bor i, blir en del av dem på ett sätt jaget inte är kapabelt till: ”En gång lekte våra barn vid Stilla havet med en strandboll som föreställde jordklotet. Någon stödjepunkt hade de inte, men de lyfte Jorden utan ansträngning. Så lätt kastade de leksaksplaneten högt upp i luften. De besvärades inte av tyngdkraften. De lekte, de roade sig med jorden.”

(s. 182) *För många länder sedan* är en vemodig och väldigt vacker roman om själens obotliga ensamhet, det starkaste jag läst ur Lindéns penna.

Historien, att berätta annorlunda

TS: Att skildra nuet, eller att skildra nuet genom ett förflutet; vi kommer på en glidande skala över till romaner som gör punktnedslag i förfluten tid eller vandrar med långa steg mellan decennier, kanske århundraden.

Annanstans, **Malin Kiveläs** tredje vuxenbok (jag räknar *Australien är också en ö* dit, trots att huvudpersonen där är ett barn) är ett flerskiktat bygge med fyra huvudpersoner, två kontinenter, skilda tider, skilda generationer, inflätade i varann. Ett utmärkande drag för boken – och intressant i finlands-svensk kontext – är att gestalterna inte är välbärgade: en jobbar som piga i USA, en utbildar sig sextio år senare i dans, också i USA, och en kopplar av från jobbet på socialen med spontana resor tillsammans med dottern (den blivande dansaren), som har det yngsta och största berättarperspektivet i boken.

YN: Det är på ytan en kvinnokronika, en berättelse om fyra generationer av starka, mycket ensamma kvinnor. Boken är uppbyggd som en sorts inre tankeström där tre av dessa kvinnor tänker, minns. Ett band av obrutna röster sammanknutna av sina minnen av varandra. Det tar en stund att vänja sig vid den flytande uttrycksformen:

Vintern 1936? 1937? Men nu, igen. Så fort den glider undan, för evigt snart borta, jag hinner inte gripa den, inte se. Jag minns. Nu minns jag. Ännu en liten stund. [...] Vintern 1937. Helga, mor. Mor, Helga, jag, i stugan. I vår lilla stuga invid stora gården, där. (s. 171)

TS: Slående är den öppna, lyriska formen där man sällan vet vart man är på väg men där de impressionistiska ordvalen, detaljerna håller stor täthet och språklig fantasi. Vare sig det är 1930-, -80- eller -90-tal känns det omedelbart och upplevt, inte pedantiskt ”risörschat”, tidningsklippt. Det är bokens egentliga styrka.

Men samtidigt som det stilmässigt finns ett släkt-

skap med ett monikafagerholmskt anslag, uppstår bara ibland en riktigt pådrivande berättelse i denna modernistiska skildring av rätt utsatta, rätt ensamma kvinnoöden.

YN: Jag tänkte också mycket på närhet och ensamhet under läsningen – kvinnorna är starkt bundna till varandra, genom blod, genom barndom, svek och minnen, frånvaron av fäder. Ändå finns det ett så stort avstånd mellan dessa kvinnor, en känsla av ensamhet och isolation som frammanas av textens fragmentariska, drömska karaktär. De har varandra och är ändå så långt borta från varandra, ständigt någon annanstans. Tankarna och rösterna i romanen ekar, beblandas, men de möts aldrig, som om kvinnorna vore stenar mot varandra och omvärlden. Fle- ra gånger funderade jag på varför Kivelä valt att inte låta den impulsiva resenären Lida, Ninas mor, den enda karaktären som inte är en iakttagare, komma till tals. Vi ser henne utifrån, ur de andras ögon. Är det för att hennes berättarröst skulle säga något annat än det vi nu får höra?

Hannele Mikaela Taivassalo förfinar sitt gebit i senaste romanen *Svulten*, en hederlig gotisk vampyrberättelse. Det här är det Taivassalo gör bäst, det sinnliga, lustfyllda, intensiva, en berättarröst som kommer så nära läsaren att man känner den varma andedräkten i nacken. Vampyren Jorunn, som trampat jordens yta sedan 1700-talet, ger också författaren möjlighet att dyka ner på platser och tider med stark atmosfär och tidsanda: 1700-talets Stockholm (som vi såg i *Åh, kom och se här!*), Berlin *fin de siècle*, Paris på 20-talet och Helsingfors idag. Visst är det tungt att vara vampyr: omättlig, evigt ensam. Samtidigt, är inte vampyrlivet något av en önskedröm? Obegränsat kosmopolitiskt resande, på näternas hejdlösa förlustelser och på dagarna intellektuell förkovran – Jorunn hinner plöja alla klassiker under sina sömnlösa dagstimmar. *Not too shabby*.

TS: Ja, kanske vampyren är en romantisk hipsterdröm? Men för mig blev nog Helsingforsbilderna den stora behållningen med *Svulten*, och ramstärn om jakten på blodet mera en lite bisarr berättardevice. Inte sen dagdrivarnas 1910-tal och Anders Cleves 1960-tal har staden setts så här fantasifullt,

det här är mycket mera än det vanliga omnämnan- den av diverse gatunamn i en del romaner. Taivas- salos val av platser är fräscht och symboldrivande, från järnvägsstationens tunnel och Tornis torn till mörka strandpromenader och en ödslig blodcen- tral(!) i förstaden. Framför allt lyckas *Svulten* alltså genom berättandet förnya vårt seende; numera kan jag se tornen i jugendhusen som hem för bleka mys- tiska nattflygare ...

YN: Håller med om att det är något som Taivas- salo är väldigt bra på; samma sak gjorde hon i den förra romanen i sina skildringar av Helsingfors och Sverigebåtarna.

Sanna Tahvanainens romandebut *Bär den som en krona* dyker rakt in i huvudet på drottning Victoria – berättelsen är skriven ur hennes perspektiv, först som bortskämt barn och tonårsprinsessa, instängd i den skyddande kokongen Buckingham Palace i en tillvaro där hon är den absoluta medelpunkten och där alla vuxna fungerar som assistenter och fostrare i hennes förberedelser för att ta över kronan. Vic- toria skildras av Tahvanainen som vilken trånande och naiv tonårsflicka som helst:

Storfurst Alexander har åkt tillbaka till Ryssland. Jag saknar honom SÅ. Han är en förtjusande ung man. Jag lät ordna en bal till hans ära och det var UNDERBART. Jag dansade mazurka med ho- nom. Som vi skrattade och hade oss. [...] Jag har DEFINITIVT strukit ett tjockt streck över kusin Ernest. (s.110)

Prins Albert blir dock hennes stora kärlek och när han dyker upp i hennes liv har hon inget annat för ögonen. Den starka kärleken till honom samt det konstanta barnafödandet gör att Victoria sakta läg- ger ifrån sig den krona hon var ämnad att bära – två skrivbord med identiska gröna skrivbordslampor har installerats, men efter ett tag är det symboliskt bara Alberts lampa som lyser. Victoria drömmer mardrömmar om viktiga papper som glider över till Alberts sida av bordet, hon känner hur hennes uppgifter som drottning och därmed en stor del av hennes identitet sakta försvinner, men hon kan inte göra något för att hindra det. I början av romanen kan den unga drottningen begära vad som helst och

få det på nolltid – i slutet begränsar sig både hennes makt och vilja till en bakelse eller en påfyllning av sockerskålen på tebrickan. Slottet som varit hennes maktcentrum har blivit ett fängelse. Inte ens drott- ningar, sprudlande av envishet och barnsligt egen- sinne, går trygga för kvinnofällan, verkar Tahvanai- nen vilja säga.

TS: Men är det inte snarare romanen själv som går i en ”kvinnofälla”? När man läser *Bär den som en krona* är det omöjligt att förstå hur mycket den verk- liga Victoria la sig i sina ministrars jobb (vilket lär framgå bland annat av hennes verkliga dagböcker). I romanen kvitteras detta med att hon på ett par stäl- len säger sig ”arbeta”...

Det måste vara ett medvetet val att så här radi- kalt lämna bort det politiska djuret Victoria. Men man frågar sig ändå var till exempel Krimkriget blev, eller potatispesten på Irland. Fullt så här indo- lent kan denna tidiga järnlady inte ha varit, då hade hon knappast blivit så ikonisk för sin tid. Inklusive de otaliga mordförsöken på henne (som inte heller nämns)?

Intimiseringen, utelämnandet av kontakten med omvärlden, gör boken nästan parodisk. Som om vi skulle hitta drottning Kristinas eller Margaret That- chers dagböcker och de handlar enbart om sexlivet och hurdana tapeter hon ska välja.

Tahvanainens språk, däremot, är förstås långt ifrån damtidningarnas kungareportage – det är pre- cist, närgånget, levande, liksom i de två tidigare romanerna *Silverflickan* och *Alltid skogen* (som jag skattar mycket högt). Och man kan förstås läsa *Bär den som en krona* som en poetisk projektion av den ”vanliga människans” livscykel på valfri kändis: från förväntansfull tonårsblogg till åldrandets skröplig- het. Men då handlar det inte om inlevelse i en verk- lig historisk superregent, snarare ett slags privatise- rande fantasy och *fan fiction*.

På ett enda litet ställe, tidigt i boken, skymtar verkligheten utanför slotten, eländet bland Eng- lands industriella trasproletariat. Det som Dickens och Engels beskriver (och som kan anas till och med i Conan Doyles *Sherlock Holmes*). Men annars är det nog läsaren som sätts i kokong i *Bär den som en krona*. Enda skillnaden mellan den mäktiga drott- ning Victoria och en infantiliserad hemmafru i ett

förortsghetto verkar vara antalet slott, och att diamanterna är äkta.

YN: Naturligtvis är det ett medvetet val att lämna bort i stort sett alla politiska och samhällsliga aspekter av Victorias liv – dekonstruktionen av den mäktiga härskaren och skapandet av en impulsiv, kärlekssuktande tonårsgått är romanens poäng, den först fluffiga och behagliga kokong och senare ångestfyllda fängelsecell vi inbjuds att tillbringa tid i. Romanens Victoria ser helt enkelt inte sina regeringsbeslut om till exempel Krimkriget som relevanta att rapportera om, utan fokuserar på annat – det är ju hon som berättar för oss, och väljer vad vi får höra. Det är spännande att se att du uppfattar det som jag ser som romanens kärna – det narcissistiska divaskäpet, barnsligheten och den begränsade blicken – som dess största svaghet. För övrigt vore det ganska roligt med en roman om Margret Thatchers kärleksliv, den tycker jag någon kunde skriva snart.

På tal om svärmiska flickskildringar vankas sådana med råge i **Fredrik Långs** *Flickorna på Nappari*. Författaren har avvikit från de antika miljöerna där han vistades i sin senaste roman (*Av vad är lycka*) och befinner sig nu på inhemsk mark, rättare sagt på kapten Severin Tigerstedts gods Nappari i Satakunda. Tiden är förryskningens Finland vid sekelskiftet. Till gården anländer smedssonen och lärarstudenten Osbourne Hancock en sommar, för att undervisa de två adelsdottrarna Avé och Rose-Marie i svenska under den paranta friherrinnan madame Tigerstedts vakande öga. De två tonårsdottrarna, uttråkade och utsvultna på jämnårigt manligt sällskap, är förtjusta och tävlar om den unge lärarens uppmärksamhet – det dröjer inte länge innan diverse känslor är i rullning. Vid sidan av relationsutvecklingarna på Nappari är studentupproret mot förryskningen i full gång bland den svensktalande överklassen i huvudstadsregionen. Hancock aktiverar sig i självständighetskampen och hjälper bland annat till i fängelsefritagningen av prokuratormördaren Lenart Hohenthal.

Utsvävningar i verklighetsbaserad politisk aktivism i all ära, men det är i skildringen av herrgårdslivet jag finner störst njutning. Då jag senast skrev

om Lång i denna översikt noterade jag den glädje och lust som väller fram när författaren skriver om, ofta ungdomligt, svärmeri och oskyldiga erotiska eskapader. I *Flickorna på Nappari* får man en stor dos av denna livslust. Lång skildrar medryckande Avés och Rose-Maries pulserande inre liv, deras tankar, utveckling och mognad, liksom också Hancocks sökande och osäkra väg till manlighet. Detta stora allvar inför lika stora känslor paras med humoristiska och dråpligt träffsäkra karaktärsteckningar och beskrivningar av de inbördes relationerna på gården. Kombinationen är mycket välfungerande.

Karmela Béliškis *Mischa* platsar bland årets mer traditionella historiska romaner. I denna lilla berättelse stiftar vi bekantskap med den judiska farbrorn Mischa som lever ett tillbakadraget liv i Helsingfors, men som har ett händelserikt förflutet bakom sig, präglad av Europas historia och våra världskrig. Mischa reflekterar över sin långa levnadsbana: flykten från Vitryssland där han föddes i en liten *shtetl*, tiden i den ryska armén, tillvaron i det förlorade Viborg och arbetslivet som tolk för finländska diplomater i Ryssland. Romanen är av undervisande natur och lämpar sig bäst som brevidläsning i högstaadiets historieundervisning.

HL: Jag skulle också placera romanen i undervisningen – det didaktiska tar över på bekostnad av det litterära. Mischas livsöde är både dramatiskt och berörande, men det *berättas* inte, utan läsaren får tids- och ämnesmässiga hållpunkter som når på en karta. Boken håller läsaren på en armlängds avstånd. Samtidigt är helsingforsjudisk vardag och historia ett angeläget ämne som inte annars får uppmärksamhet i övermått.

TS: 1930-talets antisemitism finns ju med som ett sidospår i *Hägring* 38, i form av den berömda degraderingen av en judisk löpare från etta till fyra, trots målfotot – en av de episoder Kjell Westö plockat ur verkligheten, exponerat för en större allmänhet (*Helsingin Sanomat* tryckte upp fotot stort) och så tillvida gett en sen upprättelse. Också sådant kan litteraturen göra, ibland.

Den manliga kretsen kring Claes Thune, den ena huvudpersonen, diskuterar tiden, Tyskland och så

vidare – också här rätt didaktiskt, pålimmat. Advokat Thune har ungefär de åsikter som vi idag önskar att flera hade haft, men hade han fått behålla sina kunder om han i verkligheten hade skrivit den (enligt honom själv) geniala artikeln om världsläget (som vi aldrig får läsa, eller ens ana)?

Och så finns här ett thriller-element som ger romanen dramatisk ryggrad, och som bottnar i övergreppen på romanens Matilda Wiik i ett fångläger 1918. Som Thunes sekreterare återser hon förövaren i herrkretsen, och skadad nånstans långt inne i själen som hon är, tar hon gruvlig hämnd. Vad tyckte du om boken?

HL: Trots att romanen utspelar sig 1938 blir den hela tiden mer obehagligt aktuell. I ljuset av debatten kring Athena Farrokhzads sommarprat (Sveriges Radios P1, 21.7.2014), till exempel, blir romanens stora fråga hur min egen moraliska ryggrad skulle fungera i ett pressat klimat – går man med, tiger man, säger man ifrån? Går man till aktion? Westö beskriver hur lätt gränserna för vad det är acceptabelt eller ens någorlunda rumsrent att säga förskjuts, påminner om att det inte alltid är någon annan någon annanstans som har skrämmande åsikter.

Men vad tyckte jag? Bortsett från en viss trängsel i mängden i och för sig intressanta tidsmarkörer är *Hägring 38* helt enkelt bra, och jag uppskattade Matilda Wiik och hennes kamp för att återta makten över både sitt förflutna och sin framtid. Det är svårt att diskutera slutet utan att avslöja för mycket, men upplösningen är både nödvändig och något av en besvikelse. ”En dag skulle de riktiga minnena komma tillbaka och fylla henne med trygga och ljusa bilder”, önskar Matilda, och jag önskar att straff ibland kunde utmätas utan konsekvenser, att straffet fick stå oemotsagt.

YN: Tidsmarkörerna är också många i **Ann-Mari Lindbergs** *Pappa vet bäst*, en självbiografisk uppväxtskildring där mycket kretsar kring familjefadern och bastuföretagaren Edmund Lindberg, en patriark av den gamla skolan som styrde familjen med beslutsam och ofta hård hand. Här handlar det mera om historisk dokumentation av Helsingfors och Nyland under 1900-talets första hälft än om romankonst – som tidsdokument är boken värdefull.

TS: Ja, man ska läsa den som ett slags faktabok med personlig *touch*. Många bilder och detaljer fastnar, som barnen som leker gaskrig i bostaden, med gasmaskerna de får under kriget. Krönikan väcker också nyfikenhet på personernas ”inre liv”, ett liv som en roman kanske hade försökt komma in på. Men boken kallar sig ju faktiskt aldrig ”roman”.

Manlig självvrannsakan och barndomsskildring

HL: Medan många av årets kvinnogestalter är påfallande starka kämpar männen med sina svagheter i **Henrik Janssons** *Nyckelroman*. Berättandet alternerar mellan en jagberättare som heter Henrik och ”en gestalt som kallas HJ” – som denne Henrik också skriver om. Det kämpas med sjukdom och svåra minnen, det skrivs romaner (”Brev till Matilda”, till exempel), det undervisas på skrivarkurs. Det är hart när omöjligt att stänga ute den verkliga personen Henrik Jansson, författare till bland annat *Brev till min K*.

Vid första anblicken är det lätt och tämligen frestande att avfärda *Nyckelroman* som ännu en autofiktiv roman, som ännu en roman om en konstnärlik man som Har Det Svårt och som därmed per definition ska vara intressant i världen. Han super när han inte borde, är en opålitlig sambo, ber andra om förlåtelse för att han själv ska känna sig bättre. Och så vidare. Ändå är *Nyckelroman* märkligt medryckande i sitt borrhande i fiktiva nivåer, i skrivande och litteratur och i vad man ska göra med resten av livet.

YN: En liten kulturfär som den finlandssvenska är kanske inte en ideal miljö för autofiktions – man fastnar utan att kunna hjälpa det i funderingar kring vad som ägt rum ”på riktigt”, till exempel vid den litteraturvetenskapliga institutionen vid ÅA, i det kantade förhållandet med skrivarkursdeltagaren etc. När skvallerstunden avslutats återstår ändå känslan av att ha kommit nära en person som levtt ett liv med mycket illamående. Jag förstår din första provocerade tanke om ännu en man som detaljbeskriver sitt stora lidande på boksidorna – men jag fastnade ändå i skildringens uppriktighet, kanske för att man också får komma så nära jagets mycket patetiska och själviska tankegångar. Ansatsen till brutal ärlighet

är något som hör till genren, och Jansson skriver också utan att skyla över det som är söderrevet eller rivs sönder (oftast av jaget själv), vilket gäller det mesta i den tillvaro som beskrivs. Ändå samlas skärvorna ihop, ljusstrålarna finns där, vilket ger skildringen samma sorts slitna skönhet som fanns i den förra romanen *Brev från bar Aurora*. Jag önskar dock att Jansson hade kunnat lämna bort jargongen om marknadskrafternas maktövertagande, högerns exploatering av välfärden etc. som också förekom i det tidigare verket – samhällskritiken finns ju redan inbyggd i romanerna och behöver inte skrivas på näsan.

HL: Det är frestande att säga att barndomen var ett starkt tema förra året, men när det kommer till kritan är det inte så många titlar. Jag tänker på både **Tomas Janssons** *Batman bor inte här längre* och **Kjell Lindblads** 8.2 i första hand som barndomsskildringar, även om böckerna innehåller betydligt mera av ett liv än så. Också **Anders Larsson** låter barnet berätta i en del av novellerna i *Hjärtat är en indian*.

Både Lindblad och Jansson ställer upp en välbekant konstellation med en ur barnets perspektiv problematisk – sjuk, instabil, krävande – mamma som man måste vara försiktig med och en pappa som (över)kompenserar. Hos Jansson är Robin yngst i en knepig familj där pappan är hans fästpunkt, om än aldrig så flyktig. Pappan är delvis rolighetsminister och delvis flyktbenägen, men Jansson är subtil nog att låta familjelivet tyngas av bådass bagage även om mammans kommer tydligast till uttryck.

TS: Det blir tillspetsat och urladdat i slutet, när bröderna är vuxna. Men de scenerna känns ofärdiga. Det jag främst tar till mig är den första och mycket säkrare halvan av boken: Robins trevande sommarlovsrelation med granntjejen, något år äldre och mycket tuffare än han. Jag är imponerad av hur författaren låter pojken vara just så trilig, stum, omöjlig och oförmögen som man kan vara i verkligheten: det här är ingen söt romans utan iakttaget liv, med hackig dialog som känns riktig. Längtan pyr under ytan utan att Robin förstår vad brottningslekarna handlar om. Och någon gång får läsaren andas ut, som när

det lyckas för de två att komma till butiken ungefär samtidigt från var sitt håll för att köpa glass.

HL: Precis! Robins och Johannas trevande är plågsamt på riktigt – tack och lov för att man är vuxen – men när de sedan lyckas mötas är det ljuvligt i samma grad, och det är snyggt genomfört. Övergången från barnet Robins fokuserade sysslande till tonårens insikt om vad som försiggått över huvudet på honom är romanens styrka.

YN: Kjell Lindblad skriver i 8.2 i likhet med Tomas Jansson självbiografiskt. Fokus ligger på barndomens uppväxt i Helsingfors och personerna i författarens närhet, inte minst storebror Cajo, som dog tragiskt i ung ålder. Lindblad kartlägger både den närmaste släkthistorian och sin egen uppväxt som drömmande och känslig liten gosse och relaterar dem till sin livsbana som fört in honom i skrivandet men som också varit kantad av maniska perioder av alkoholmissbruk eller intensiv yoga och renlevnad med andliga förtecken. Uppväxtskildringen och glimtarna från familjens historia blir dock lösryckta; jag saknar den narrativa drivenhet som skulle få en läsare att förstå motivet till varför just vissa scener och händelser skildras. Mindre än en sammanhängande berättelse med levande karaktärer är romanen (eller självbiografen) ett nedtecknande av minnen för eftervärlden och slakten. Då lyckas vuxenlivets kamp med skrivandet och pendlingen mellan extremt supande och extrem renlevnad engagera på ett annat sätt och man hade önskat att författaren hade kunnat stanna längre vid analysen av denna problematik.

HL: ”Det är ingen konst att börja ett nytt liv. Jag gör det flera gånger”, säger den vuxna jagberättaren. ”Kroppen mår bra.” (s. 129, 130) Under askesen är kontrollen fullständig, men när han släpper taget löper skrivandet – han tänker att det är tack vare kaffe, tobak och öl, och jag tänker att det är tragiskt och borde kännas mera i mig än vad det gör. Det är, misstänker jag, känslan av kartläggande och bevarande för eftervärlden som gör att jag inte riktigt förstår vad romanen vill. Som om den riktar sig till en specifik grupp dit jag inte hör, en grupp

med förståelse nog att bygga en dramatisk kurva av ett pärlband med jämnstarka episoder.

YN: Anders Larssons författarhjärta verkar vara för evigt ungt. Prosan i *Hjärtat är en indian* för tankarna till barnets förutsättningslösa, öppet nyfikna blick, både när han skildrar barn och deras värld och medelålders par i symbiotisk samlevnad. Det finns ett sådant kärleksfullt allvar i till exempel storasystemen i "Moderskärlek" som tar sitt liv och sin lillasyster i egen besittning när föräldrarna grälar och försummar sin plikt. Eller en liten pojkes glädje och förskräckelse över att självständigt hantera ett verktyg och därmed kunna påverka sin omvärld i "Pojke med såg". I min favoritnovell, "Att fälla en gran" ändrar stilen och fokus ligger på det bekväma, småborgerliga livet som plötsligt knakar i fogarna: en gran som borde fällas ute på stugan hos en medelålders manlig lärare triggar en tillbakablick på det han åstadkommit i livet och ett tidigare förhållande som avslutats. Ytan börjar krackelera, en politiskt korrekt nöjsamhet med livet slår över till missnöje och bitterhet över förluster, som resulterar i skrämmande bitska, men samtidigt dråpligt humoristiska utfall mot omgivningen. Larsson är en mästare på att kombinera svart humor och varmt allvar.

HL: Det är just barndomsnovellerna jag tycker bäst om hos Larsson, att det kan vara självklart rätt att låsa in sina föräldrar och vandra iväg med sin lillasyster i en dockvagn, att man kan fastna fullständigt på grund av omständigheter som är obegripliga för vuxna. Blicken du beskriver, det klara och öppna perspektivet, lämnar plats för läsarens vuxenförståelse av händelserna och de känslor som uppstår i glappet. I novellerna om vuxna ger det en lakonisk effekt som inte är lika genomskinlig och självklar för mig.

Arbete och kopparbergsfrågor

TS: Det är inne med tester – typ "Vilket djur är du?" på Facebook, eller Bechdel-testet som mäter filmers aningslösa sexism. Mathias Rosenlunds personligt utlämnande essä *Kopparbergsvägen 20* (diskuterad av TS i *Nya Argus* 1–2 i år) är en litterärt arbetad vardagsskildring där kontakten med vissa basala

realiteter är stark: fattigdom, depression, föräldraskap, vardagens tusen krokben. Blev boken så omtalad för att ämnet annars är långt mindre vanligt i litteraturen än i verkligheten? Utan att rigga upp en snäv norm (à la Bechdel) kan det ändå vara intressant att ställa några enkla "kopparbergsfrågor" till böckerna vi läst, som: I vilka kretsar rör sig berättelsen? Vilka sidor av samhället syns (och vilka mörkas)? Vad lever personerna på? Vad är 'normalt'?

YN: Visst är det så, även i årets utgivning, att den finlandssvenska medelklassen dominerar. Så är det ju också den miljö som majoriteten av oss lever i. Samtidigt är klassproblematiken nog närvarande – Jungerstens Mira lever ju till exempel mitt i den då hon ska välja mellan ett liv i det fina huset i Vasa och butikskassan på den österbottniska landsbygden. Det är kanske en klassproblematik i mjuk finlandssvensk tappning, där det ofta handlar mindre om ekonomisk levnadsstandard och mer om utbildning och urbant liv versus lågutbildat liv på landsbygden. Och i de autofiktiva böckerna – Lindblads och Henrik Janssons – skildras en torftig författartillvaro. Diskussionen som Rosenlunds bok gav upphov till, om vad det egentligen är som ska definiera ord som klass och fattigdom – den ekonomiska situationen eller utbildningsnivån, ambitionen, det sociala skyddsnetet? – kunde mycket väl fortsätta här.

Men om man ska tala om sådana aspekter av samhället som inte syns i årets prosaskörd, som rätt påtagligt lyser med sin frånvaro, är det skildringen av arbete eller arbetslöshet, vilket redan tidigare noterades i denna översikt. Varför? Förförsvärdet eller avsaknaden av det är ju något som uppfyller de flestas vardag, både fysiskt och mentalt, men som verkar så gott som helt förbisett då man synar årets utgivning. Arbetet definierar oss, klassmässigt och socialt, och skildringen av det och den egna uppfattningen om det säger en hel del om oss som personer och om våra sammanhang. Jag minns den glädje jag kände över att, medan jag praktiserade på förlag i Stockholm, hitta en serie om en ung, kvinnlig förlagspraktikant i Stockholm. Och nätsidorna med roliga *memes* om olika yrken som "When you work at bibliotek" eller "When you work as statlig tjänsteman" är omåttligt populära, antagligen på grund av den stora igenkänningsfaktorn. Varför ser

vi inte mera arbetsskildringar i litteraturen, var är författaren som skulle beskriva hela det spektrum av känslor med frustration, glädje, hysterisk trötthet, gemenskapskänsla, ensamhet, svett, skratt och tårar som man kan uppleva på olika arbetsplatser? Ser man på årets böcker är det bara *Lärarrummet* som kvalificerar sig, resten passar bra under den replik som Trygve beskrev skildringen av drottning Victoria i *Bär den som en krona* med: "I romanen kvitteras detta med att hon på ett par ställen säger sig 'arbeta' ..."

HL: Sara Razais *Jag har letat efter dig* från 2012 gjorde det du efterlyser, Yasmin, både med själva arbetet och framförallt med arbetslivets villkor. Bland förra årets böcker har jag svårare att hitta lika renodlade exempel, även om du har rätt i att problematiken förekommer. Det skulle vara **Christina Falcks** *Vi eller de. Finland 1918* i så fall – där är klasskonflikterna i centrum genom själva tidpunkten, och det är arbetet som placerar gestalterna på den sociala rangskalan, men arbete är inte ett tema som hos Razai.

Sedan kan jag inte låta bli att misstänka att ropen efter klasskildringar delvis beror på ett slags hemblindhet. Jag tänker på ett ställe i *Hägring 38* där Matilda Wiik talar om de olika städerna i Helsingfors och hur Westö låter det skava när gestalter har ärende till "fel" stad eller vantrivs där de befinner sig:

Matilda var en del av den stora och bullrande staden. I hennes stad var människorna främlingar för varandra. Där flyttade sig Någon åt sidan så att Ingen kunde ta plats på spårvagnssätet bredvid.

Men hon visste att det också fanns en annan stad, en ort för de invigda, en alldeles liten stad. Den staden låg huvudsakligen söder om centrum [...] I den staden härskade svenskan fortfarande oinskränkt, språket talades både hemma och på kontoret, människorna höll noga reda på varandra och deras nyfikenhet var både en trygghet och ett ok. Och den lilla staden var också i

mångt och mycket en människans stad: i dess kärna fanns Svenska Klubben, Handelsgillet, Advokatförbundet och några herrsällskap till." (s. 154)

Matilda vet, men inser folk i den lilla staden också? Det är ju inte så att klassfrågor och dito villkor inte förekommer överallt, men när ens – det vill säga min – upplevelsehorisont är den förhärskande tarvar det ibland att det rosenlundskt pekats med hela handen för att man ska se. Man inser inte att det inte är hela horisonten man har framför sig och så tror man att inget handlar om klass. Men, att se löser inte problemet med att den vita medelklassen är gruvligt överrepresenterad och att samhället i övrigt snarast förekommer som negation.

Apropå Bechdeltestet tycker jag mig se en tendens just i behandlingen av kön: vi har dels starka kvinnor, dels män som kämpar med sina svagheter. Jorunn (*Svulten*), Victoria (*Bär den som en krona*), Leila (*Asfaltsänglar*) och de andra asfaltsänglarna stegar fram i sina liv, inte alltid den rakaste vägen och inte utan svårigheter, men ändå med styrka och med sitt aktörskap i behåll. Också trasiga Matilda Wiik (*Hägring 38*) har ett mål och agerar därefter, låt vara att målet är diskutabelt. Som motvikt till kvinnorna finns sedan dels Henrik/HJ (*Nyckelroman*) och Lindblads jagberättare (8.2) som outhörligen påtar i sina egna sår och dels män som Max i sitt löjes skimmer (*Vinterkriget*). Också de något fumliga Claes Thune hos Westö och Hancock (*Flickorna på Nappari*) skulle kunna passa in i den här kategorin. Helt nätt går det förstås inte att knyta ihop ett helt års prosa – undantag finns alltid – men här är exemplen tillräckligt många för att något av ett mönster ska låta sig urskiljas.

HANNA LAHDENPERÄ

YASMIN NYQVIST

TRYGVE SÖDERLING